

AKADEMİSYEN-SANATÇI VE ETİK

Gonca İLBEYİ DEMİR*

Etik (ahlak felsefesi), Cemal Yıldırım'ın Çağdaş Felsefe Sözlüğü'ndeki karşılığıyla, "değerler kuramının (aksiyoloji) yaşam normlarına ilişkin dalıdır. İnsan ilişkilerinde iyi ile kötü, doğru ile yanlış, sorumluluk ile sorumsuzluk nitelendirmelerinin geçerlik ölçütlerini belirlemeye, yerleşik davranış kurallarını irdeleyerek saplantı ve önyargılara açıklık kazandırmaya yönelik kavramsal çözümlemedir". Yine, Yıldırım'ın tanımında, "amaç, yol göstermek değil, ahlak sorunlarına kavramsal açıklık getirmek, ileri sürülen değişik görüş ve öğretileri irdeleyerek değer yargılarının değerlendirilmesinde geçerlik ölçütlerini belirlemektir" (Yıldırım, 2000: 9).

Diğer bir deyişle etik, insanın kendisiyle ve toplumsal yaşamıyla ilgili davranış sorunlarını ele alan, değerler felsefesi açısından inceleyen kuramsal ahlak felsefesi alanıdır.

Etik ilişki ise, "insanlar arası ilişki türlerinden en temelde olanı: belirli bütünlükte bir kişinin belirli bütünlükte başka bir kişiyle ya da en geniş anlamda insanlarla- yüzyüze geldiği veya gelmediği insanlarla-, değer sorunlarının söz konusu olduğu ilişkisidir: eylemde bulunarak yaşadığı her ilişki"dir (Kuçuradi; 1999:3). Genel anlamdaki etik kavramını, daha özel –dar- bir alanda akademik-sanatçı açısından nasıl olması gerektiği (üniversite, akademisyen, sanatçı kimliklerini bu bütün içinde nasıl düşünmemiz gerektiği) çalışmamızın temel alanını oluşturacaktır. Amaç, sanatçının özgür kimliğini ve onun özgür yaratımı olan eserini sorgulamak değil; sanatçı kimliği ile sanatçı- akademisyen kimliği arasındaki belirsizliği etik alanda değerlendirmek olacaktır.

* Doç., Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fak., Grafik Bölümü, Öğretim Üyesi.

Üniversitenin misyonu bir açıdan da, giderek yaratıcı kültürden uzaklaşan toplumu yönlendirmek üzere, "kişi"yi canlandırarak, kendi tarihsel yazgısına, toplumsal yükümlülüğüne ve kültürel kimliğine sahip, insana ve insana ait değerlere saygılı bir "birey" olarak oluşumunu sağlamaktır. Evrensel kültüre sağlıklı uyum sağlayabilmek amacıyla ulusal kültürün oluşturulması, aydın kişilerin varlığıyla olasıdır. Aydınlatma yetenekleri olan kişileri yetiştirebilecek bir kültür ortamının yaratılması, ancak üniversitelerde gerçekleşebilir. "Sanatta, dinde, eğitimde (ki bunlar kültürün önemli öğeleridir), taklitçi olmayan, öze dönük, araştırmacı ruhu geliştiren ortamların hazırlanması demektir. Dolayısıyla bir eğitim sorunudur" (Gürel; 1978:53). Üniversite, gerçek yaşam kültürünün oluşumunu sağlamakla yükümlüdür. Görülüyor ki bu eğitim sorunsalında merkez, "akademisyen" kimliğidir. Her şeyden önce bu kimliğin, önemli sorumlulukları taşımak zorunda olduğu unutulmamalıdır. "Kimlik; ister bireysel, ister toplumsal açıdan ele alınsın, taşıyıcısının hem dününü, hem bugününü, hem de yarınını ifade eden, tutarlı bir bütünlük içinde bir anlam, bir değer kazanır" (Erinç; 1995:81), diyorsak akademisyenin de, "bir insan olarak, bir kişi olarak ve ayrıca bireyliğinde (: "iş" inde, üstlendiği rolde) insana (: kendine) karşı, etik ilişkiye girdiği başka belirli kişilere karşı ve insanlara (çağdaşlarına, yurttaşlarına ve bakışı-bilgisi uzanabildiğince gelecek kuşakların insanlarına) karşı" (Kuçuradi; 1999:153), "akademisyen kimliği" nde bulunduğu koşulların gerektirdiklerini "tutarlı" bir yapmaya dönüştürmelidir. Akademik yapı, tüm etik ilişki değerlerini barındırmalıdır içinde ve dolayısıyla "akademisyen kimliği" de :içerikli bir yaşantı zinciri olmalıdır. Yani, onları yaşatan " akademisyen" bakımından rastlantısal ya da edilgin değil; etken olan ve yaşayan kendisi dışında da karşılığını bulan olmalıdır. Akademisyen, bilgisel yetenekleri, karakter özellikleri dışında etik kişi değerlerini taşıyor olmalıdır. Bu değerler, " insanın değerini kişilerde korumaya veya bulunduğu durumlarda en az harcanmasını sağlamaya çalışan kişinin özellikleridir; insan olmanın değerinin bilgisine sahip olan ve her eylem ve tutumunda bunu hesaba katan kişinin özellikleridir" (Kuçuradi; 1999:74).

Hem akademisyen, hem sanatçı bütünleşmesinden doğan "akademisyen-sanatçı" kimliği de, kendi doğruları değil, etik ilkelere göre tutum ve davranışlarda bulunma ve bunları değerlendirme zorunluluğu taşımaktadır. Akademisyen-sanatçı, sözgelimi; "çağımıza özgü haliyle, artık yaşamını kazanmak için öğretmenlik yapan, kalan zamanında asıl işiyle uğraşan, yani resim yapan ressam" konumundadır (Wolff, 2000: 25).

Bu bileşik kimlikte, sanat eğitimi konu alan her kurumda, birincil görev, geleceğin sanatçısını yeterli teknik bilgi ve sanatın geçmişten bugüne uzanan birikimiyle yoğurmak ve "o" na yaratım sürecinde kendini sürekli özgür kılama bilincini kazandırmak olmalıdır. "Yaratımı doğrudan konu alan sanat da, bilim gibi elde edilmiş sonuçların inatla savunulmasını değil, fakat her sonucun yaşamın yeni akışları doğrultusunda sürekli sınanmasını öngören bir uğraştır" diyor Ahmet Cemal, Sanat Üzerine Denemeler kitabında. Bu bağlamda yaklaşımımızı sürdürürsek, bugünün sanat eğitimi veren kurumlarının ancak ve ancak, "insanoğlunun kendi sanatsal eylemleri üzerinde düşünme uğraşını çıkış noktası alan, bu doğrultuda olmak üzere, düşüncenin sadece, sınırlanmamış yorum kanalları içerisinde gerçekleşebileceği bilincini geleceğin sanatçılarına vermeyi" (Cemal; 2000:114) amaç edinmiş akademisyen-sanatçılarla varolabileceğini söylemek yanlış olmaz.

Yine bu bakış açısıyla ve günümüz koşullarında düşünmeyi sürdürerek, sanatta, her çağ, her uzun dönem için "Rönesans" diye tanımlayabileceğimiz kültür hareketlerinin oluşumunu, kendini tüm gelişim kanallarına açık tutan ve yine kendini özgür kılama bilinciyle yaşatmayı hedefleyen, coşkusal tavrını, estetik duyarlılığını etik kimliğiyle bütünleştirip bunu eğitimciliğine taşıyabilecek akademisyen-sanatçılarla olanaklı kılmak/kıldırabilmek olasıdır demek daha doğru bir söyleyiş biçimidir.

"Yaşantılarımız bizi hem bilgili kılar, hem de bilginin bir türü olan ders almamızı olanaklı kılar. Bunun içindir ki sanatçılar daima yeni ve farklı yaşantılara açık olmalıdırlar. Bu etik ilke açısından da kaçınılmaz gibi görünmektedir" (Erinç, 1998: 62). Yeni ve farklı yaşantılara açık olmak, aynı zamanda yükseköğretimde çoğunlukla görülen ve "kitle adamı" özelliğini/kimliğini merkez alarak akademisyeni (bilim adamı,

sanatçı...), gerçek kimliğinden -gerçek kültürü ve oluşumunu- yadsıma noktasına getiren "uzmanlaşma tutkusu"nu da engelleyecektir. Uzmanlaşma tutkusu, Ortega'ya göre " ...çağdaş uygarlıkta edinilmesi gereken bilgilerin fazlalığından ötürü, akademisyeni bilginin daracık bir alanına kısırmakta, o alanda her şeyi bilen, ancak o alan dışında kalan her şeyden de habersiz yaşayan, bir tür "bilimsel cahillik içinde mutlulukla yaşam sürdüren insan" konumuna getirmektedir. Bu daracık alanda, her şeyi bilen "uzman", aynı zamanda bilgili olduğu alanının sınırlarını kopkoyu çizgilerle belirleyerek ciddi bir biçimde sahiplenmekte ve akademik etikle asla bağdaşmayacak bir paylaşım engeli oluşturmaktadır. Akademisyenin, akademisyen-sanatçının var oluşu nedeniyle çakışmayan bu durum, temelde eğitime ve dolayısıyla da gerçek kültürün oluşumuna ket vurmaktadır.

"Gerçek yaşam kültürü, bilimsel ve yaratıcı kültürdür ki üniversitenin uzmanlıktan önce gelen ve ondan daha büyük önem taşıyan temelini oluşturmaktadır"(Ortega;1998:14).

Sanat, "yaşantılar aracılığıyla insanı getirmek, tanıtmak, çoğaltmak, insanı daha da insanlaştırmaktır. İnsanı kendi insanlığıyla, insanlıkla ve yaşamla yüz yüze getirmek" yani bilinçlendirmek ise akademisyen-sanatçının sanatıdır (Altıok;1977:185). Topluma, insana ve "daha iyi" için yürütülen her türlü mücadeleye "kazandırabilecekleri" olan sanatçı, bir "değerler yaşantısı", akademisyenliği hedeflemiş demektir. Yani, akademisyen-sanatçı, kariyerini konuşuran ya da "titir"inin ardına sığınarak, kendini oluşturduğu, sahibi olduğunu düşündüğü alanda "tek hakim" kılarak, kendinden sonra geleceklere ket vuran bir "subjektif değerlendirme mekanizması", değildir. "Böyle çatışmalara düşen kişiler, genellikle bilgi yetenekleri gelişmiş, ama etik olarak gelişmemiş, kendi ellerinden sıvışan kişiler; değer konularında bilgi sahibi olmuş -belki biraz geç kalarak bilgi sahibi olmuş- ama etik kişi olamamış kişilerdir" (Kuçuradi, 1999: 44). Bu kişiliklerle sevgi, saygı, güven gibi etik değerler taşıyan ilişkiler kurmak bir yana, temeli psikik dolayısıyla da rastlantısal olduğundan eğitim zincirinde ciddi kopmalar olacaktır.

"Amacımız yaşamda istemediğimiz, yadırgadığımız, acısını çektiğimiz olan bitenlerin değişmesine yardımcı olmaksızın; bunu

yapmanın yolu, bu olan biteni açıklamaktan, her açıklama da, olanı çözümlüyüp aydınlatmaktan geçer" (Kuçuradi, 1999: 77). "Akademisyen" kimliğine de yakışan budur, yoksa "bana çektirdiler, herkes çeksin" ya da "kariyer yapmak kolay olmamalı"...gibi anlamsız ve zarar veren bir kıskançlık; engelleyici, aynı zamanda da "kendi kişilik" sorunlarını ortaya koyan "ezici" bir kimlik olamaz. Başka bir deyişle, bu tür "kişi"ler açısından "kültürel kimlik krizi" olarak tanımlayabileceğimiz bu durum, "kendisine benimsetilmek ya da kabul ettirilmek istenen imgeyle değer biçen ve buna uymadığını gören, ama başka bildiği imgelerle de kendine değer biçip uymadığını gören kişinin, belirli psikik yaşantılardan -hiçbir yere ait olmama, korku, sipsivrilik vb. yaşantılardan- oluşan ve onu ezen" (Kuçuradi, 1999: 163) ezildiği için de ezmek isteyen bir "kimlik", ne akademisyen, ne de akademisyen-sanatçı olamaz.

Sürekli değişen, gelişerek değişen, değişmesi gereken, hem bilimsel, hem de sanatsal bağlamda asla durağanlaşamayacak "üniversite", araştırmacı, yaratıcı, bilgili, deneyimli, paylaşımcı, öğrenmeye ve yeniliklere her daim açık, tutarlı ve etik kişi, etik ilişki değerlerine sahip "akademisyen" lerle, "akademisyen-sanatçı" larla gerçek kimliğini bulabilir ve taşıyabilir.

"Güzel sanatlardan zevk almak istiyorsan, senin de sanat kültürün olmalıdır; başkalarını etkilemek istiyorsan, senin de başkalarını uyandırıcı ve olumlu etkiler yapıcı gerçek bir insan olman gerekir" K. Marks (Bozkurt, 1998: 15).

KAYNAKÇA

- BOZKURT, Nejat;** "Sanat ve Estetik", *Felsefelogos*, s. 4, Eylül 1998
- CEMAL, Ahmet;** *Sanat Üzerine Denemeler*, Can Yay., İstanbul, 2000.
- ERİNÇ, Sıtkı;** *Kültür Sanat Sanat Kültür*, Çınar Yay., İstanbul, 1995.
- ERİNÇ, Sıtkı;** *Sanatın Boyutları*, Çınar Yay., İstanbul, 1998.
- GÜREL, Sümer;** "Aydın Kişi ve Kültür", *Ulusal Kültür Dergisi*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1978.
- KUCURADI, İoanna;** *Etik*, Türkiye Felsefe Kurumu Yay., Ankara, 1999.
- ORTEGA, Jose Y.Gasset;** *Üniversitenin Misyonu*, (Çev: Neyyire Gül Işık), YKY., İstanbul, 1998.
- WOLFF, Janet;** *Sanatın Toplumsal Üretimi*, (Çev: Ayşegül Demir), Özne Yay., İstanbul, 2000.
- YILDIRIM, Cemal;** *Çağdaş Felsefe Sözlüğü* (Terimler, Öğretiler, Filozoflar), Bilgi Yay., Ankara, 2000.